

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, 4119

BILTHOVEN — B. TELDER

Kinderen der opstanding — Maar hoe?

In Lukas 20:27-40 verhaalt de Evangelist ons, dat er enkele Sadduceeën tot Jezus gekomen waren om Hem in zijn leer tegen te spreken. Ze lokten een twistgesprek uit en wierpen daarom een probleem op. Zoals mensen, die de Bijbel niet goed verstaan, niet goed willen verstaan, meermalen Schriftgelovigen met hun scherpzinnigheden zoeken vast te zetten.

Het gesprek liep over de opstanding. De Sadduceeën wilden van deze leer niets weten. Hoe zou dat ook mogelijk zijn? Wat een vreemde toestanden zou men dan wel krijgen? Stel een vrouw is in haar leven met meerdere mannen gehuwd geweest. Van welke man zal zij in de opstanding de vrouw zijn.

De Heer is op deze twistvraag zachtmoedig ingegaan, minder ter wille van de Sadduceeën dan van zijn discipelen, die bij het gesprek tegenwoordig waren. En zo danken we aan de Evangelist Lukas de overlevering van het onderwijs, dat Jezus toen gegeven heeft over wat Hij noemde 'de kinderen der opstanding' in het leven der toekomstige eeuw.

Voor dit onderwijs mogen we wel zeer dankbaar zijn, omdat ook onder Christgelovigen over dat leven der toekomstige eeuw in onderscheiding van ons mensenleven nu zoveel misverstanden bestaan.

Deze eeuw is de tijd waarin wij nu leven als kinderen van Adam, als vergankelijke en sterfelijke mensen. Wij zijn uit vlees geboren en zijn vlees. Door God op deze aarde gesteld om onze menselijke taak en roeping te vervullen.

Tot die taak, ons door God opgedragen als natuurlijke mensen van vlees en bloed, behoort ook onze huwelijksroeping: 'Weest vruchtbaar en wordt talrijk en vervult de aarde'. Vandaar dat de Heer Jezus zei: 'De kinderen van deze eeuw huwen en worden ten huwelijk genomen.' Het huwelijk van man en vrouw behoort tot deze eeuw, de periode van het wel door Christus in beginsel vernieuwde, maar nog niet volmaakte mensenleven. De geslachten komen en gaan. De mensen worden geboren, groeien op, gaan trouwen, verwekken kinderen en bren-

gen ze groot, om daarna zelf weer te sterven. In dat voortgaande, wisselende en vergankelijke mensenleven is Christus bezig zijn Koninkrijk te openbaren en te doen komen. In die opeenvolgende geslachten vergadert, beschermt en onderhoudt Hij zijn kerk. Totdat deze eeuw in de volle som der tijden zijn volheid heeft bereikt. „Die onrecht doet, dat hij nog onrecht doe; die rechtvaardig is, dat hij nog gerechtvaardigd worde". Want de periode van het vlees werkt nog door onder de bediening des Geestes.

Ook in het huwen en ten huwelijk genomen worden. In het kinderen verwekken. In het vergankelijke en sterfelijke mensenleven. Niet dat het huwelijk zelf iets minderwaardigs of iets zondigs is, want het is geen gevolg van zonde. Het is er ook niet om der zonde wil. Het was immers reeds vóór de zondeval door de HERE ingesteld. Maar het is wel voorbijgaand, want: „die waardig gekeurd zijn deel te verkrijgen aan die eeuw en aan de opstanding uit de doden, huwen niet en worden niet ten huwelijk genomen”.

Als Christus straks terugkomt en de opstanding der doden plaats heeft, dan krijgen we deel aan een nieuwe, de toekomstige eeuw. En in die eeuw heeft de periode van vlees uit vlees uitgediend. Dan is de periode van de Geest in haar volmaaktheid aangebroken.

De gelovigen, wier natuurlijk lichaam in de aarde is gezaaid, staan straks verheerlijkt op: „een Geestelijk lichaam wordt opgewekt". Paulus zegt in 1 Corinthe 15: „Er is een natuurlijk lichaam, dan bestaat er ook een Geestelijk lichaam". De kinderen dezer eeuw zullen straks als kinderen Gods kinderen der opstanding zijn.

En in de opstanding, dat is in de volmaking, huwen ze niet meer. Niet omdat trouwen en kinderen verwekken iets zondigs of minderwaardigs is, want het huwelijk behaagt aan God de HERE. Maar het heeft in de volmaking door de Geest zijn taak gehad; het heeft uitgediend; het is niet meer nodig.

Het getal der mensen zal dan vol zijn. En ze kunnen niet meer sterven, immers — zegt Jezus — zij zijn aan de engelen gelijk.

Wij moeten dit woord van de Heiland goed verstaan. De Here bedoelde niet te zeggen, dat we straks een engelennatuur krijgen. De mens blijft mens. De menselijke natuur is onvernietigbaar. Een goddeloos mens wordt nooit een duivel, ook niet in het eeuwig verderf. En zo zal de verlost mens nooit een engel kunnen worden.

Maar zoals de engelen hun getal niet uitbreiden en zich vermenigvuldigen, zo ook de kinderen der opstanding niet. Engelen worden niet geboren, trouwen niet, sterven niet. En als Geestelijke mensen zullen we in dat opzicht aan de engelen gelijk wezen. Daarom zal er geen huwelijk en huwelijksgemeenschap meer zijn in de toekomstige eeuw.

Zo heeft de Here naar aanleiding van de twistvraag van de Sadduceeën zijn kerk onderwezen, en ons iets willen leren omtrent het eeuwige leven na het jongste gericht.

Uit dat weinige mogen we niet meer afleiden dan er staat. Geen huwelijken meer wil niet zeggen: geen mannen en vrouwen meer, alsof het sexeverschil zou wegvallen. Als Paulus in 1 Corinthe 6:13 een leus van de Corinthiërs ter sprake brengt: „Het voedsel is voor de maag en de maag voor het voedsel, en God zal zowel het een als het ander tenietdoen", zo in de geest van: het komt er met die lichamelijke dingen niet zozeer op aan, dan mogen we zeker niet op grond daarvan concluderen, alsof Paulus dát ons heeft willen leren, dat in de toekomstige eeuw de kinderen der opstanding geen maag meer zullen hebben en geen voedsel meer gebruiken. Christus' verheerlijkt en onsterfelijke lichaam heeft na zijn opstanding uit de doden wel maag en spijs gekend, toen hij met zijn apostelen gegeten en gedronken heeft.

Daarom moeten we oppassen om over het toekomstige leven geen onwezenlijke voorstellingen te koesteren. We weten van dat leven maar weinig. We kunnen er slechts over spreken „als een kind". Maar het weinige dat de Schrift ons geeft, moeten we goed vasthouden, opdat we niet bij verdichte fabels gaan leven. De Schrift spreekt niet van Geestelijke lichamen, maar van **mensen**. Ieder van de gelovigen zal in de opstanding zijn **eigen lichaam** terug ontvangen, maar dan in volmaaktheid. Hij zal dan het beeld van de hemelse, d.i. van Christus, dragen. Hem gelijkvormig zijn.

Onze werken zullen ons volgen. Wij ontvangen op de aarde een nieuwe taak. De vernieuwde aarde is ons hemels Vaderland, waarnaar de gelovige aartsvaders reeds begeerd hebben. Het is het Vaderhuis met zijn vele woningen, dat Christus reeds bezig is toe te bereiden. En waarin de nieuwe mensheid, onsterfelijk als de engelen, God eeuwig dienen zal.

KERKELIJK Leven

„Pilatus wast de handen”

■ om een rechtvaardige maatschappij

Wie wat op de pas gehouden vergadering van het Centrale Comité van de Wereldraad werd gezegd en besloten plaatst in het licht van de **pretenties** van die Raad zal een gevoel van onbehagen, zo niet van wrevel, in zich voelen opkomen.

Gedurende de laatste jaren heeft de Wereldraad met steeds toenemende klem verkondigd dat het hem uiteindelijk was te doen om een **wereld** waarin gerechtigheid, vrijheid en vrede heersen. De gemeenschappelijke arbeid van de kerken in en door die Raad is volgens zijn eigen zeggen vooral dáárop gericht.

Zeker, het gaat bij het werk van de Wereldraad ook om de realisering van de éénwording van alle kerkelijke denominaties en groepen op heel de wereld. Maar dat is slechts het naastbijliggende doel ervan. Het grote ideaal, de definitieve doelstelling is de creatie van een nieuwe **wereld**, een nieuwe **mensheid**. De éne, ongedeelde wereldkerk moet een **teken**, een **model** zijn van de komende nieuwe aarde waarop gerechtigheid, vrede en vrijheid het mensenleven tot volle ontplooiing zal brengen. Dit alles werd vooral door de Assemblée van Uppsala op indringende wijze gepredikt.

In de inleiding op het rapport over de investingsboycot van Zuid-Afrika dat op de Utrechtse vergadering van het Centrale Comité werd ingediend leest men dat in deze duidelijke woorden: „De Heilige Geest, de Geest der Waarheid, die Christus in de wereld heeft gezonden, overtuigt ons ook vandaag van zonde, van gerechtigheid en van oordeel (Joh. 16 : 7-11). Niet alleen van individuele zonden, persoonlijke rechtvaardigheid en oordeel op de jongste dag, de Heilige Geest overtuigt ons ook van zonde, die heerst in de structuren van onze maatschappij; **en drijft ons om een rechtvaardige maatschappij na te jagen en niet bevreesd te zijn de sterke machten van het kwaad in de wereld te oordelen, die God al veroordeeld heeft in Christus.**”

Ja, zo staat het er: een rechtvaardige maatschappij na jagen en **zonder vrees** de sterke machten **veroordelen** die het kwaad in de wereld veroorzaken en in stand houden.

■ 10 december 1948

Om nader te adstrueren waarom het door mij gesignaleerde onbehagen en die wrevel bij velen leeft wil ik op het volgende wijzen.

Op 10 december 1948 werd door de Algemene vergadering van de Verenigde Naties aangenomen de z.g. „Universele Verklaring van de Rechten van de Mens”.

Dit gebeuren werd door deze Vergadering een „historische daad” genoemd. En dat is zij ongetwijfeld. Want voor het eerst in de wereldgeschiedenis werd door een groot aantal staten een aantal „grondrechten” van de mens geformuleerd die in al deze staten zonder enige reserve zouden gelden, daarin „rechtskrachtig” zouden zijn.

De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties deed voorts een beroep op **alle** lidstaten om aan de tekst van deze Verklaring een zo groot mogelijke bekendheid te geven en, ik citeer letterlijk: „er voor zorg te dragen, dat zij wordt verspreid, vertoond, gelezen en behandeld, voornamelijk in scholen en andere inrichtingen van opvoedkundige aard, zonder onderscheid op grond van politieke status van landen of gebieden.”

De tekst van de „Universele Verklaring van de Rechten van de Mens” werd door de Verenigde Naties in de vijf officiële talen daarvan, nl. het Chinees, het Engels, het Frans, het Russisch en het Spaans vastgesteld. Ik citeer in het vervolg een Nederlandse vertaling die officieel door de Nederlandse regering werd goedgekeurd.

Ik wil hier nog met alle nadruk bijzeggen wat in de Praeambule van deze Verklaring wordt verzekerd, namelijk „dat de Staten, welke Lid zijn van de Verenigde Naties zich plechtig verbonden hebben om, in samenwerking met de Organisatie van de V.N. overal de eerbied voor en de in achtname van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden te bevorderen.”

Men hoort het: deze „rechten van de mens” zijn zo grondig als maar mogelijk is tot **norm** voor de behandeling van de mensen door de overheden van de in de UNO opgenomen naties vastgesteld en aanvaard. Met hun uitdrukkelijke belofte er ook metterdaad naar te handelen.

■ „rechten van de mens”

Hoe men nu ook over deze Verklaring van de Rechten van de Mens — en de achtergronden daarvan! — moge oordelen, ze bevat een reeks bepalingen die, als ze nageleefd worden, inderdaad de realisering betekenen van een groot brok gerechtigheid in het volkerenleven. Anders gezegd: ze brengen ons dan een heel eind op weg naar de „rechtvaardige maatschappij”, waarover de Wereldraad het aldoo heeft en waarnaar hij, zoals hij ons bijna ononderbroken verzekert, met alle ernst streeft.

Ik zal enkele artikelen ervan citeren:

— Een ieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.

— Niemand zal onderworpen worden aan folteringen, noch aan wrede onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

— Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze Verklaring en tegen iedere ophitsing tot een dergelijke achterstelling.

— Een ieder heeft in volle gelijkheid recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgning.

— Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige inmenging in zijn persoonlijke aangelegenheden, in zijn gezin, zijn tehuis of zijn briefwisseling, noch aan enige aantasting van zijn eer of goede naam. Tegen een dergelijke inmenging of aantasting heeft een ieder recht op bescherming door de wet.

Deze bepalingen zijn zonder meer prachtig. De muziek van politieke en maatschappelijke vrijheid komt daaruit op je af.

Maar het wordt nog mooier, luister maar: — Een iegelijk heeft het recht zich vrijelijk te verplaatsen en te vertoeven binnen de grenzen van elke Staat.

— Een ieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het zijne, te verlaten en daarnaar terug te keren.

— Een ieder heeft het recht om in andere landen asyl te zoeken en te genieten tegen vervolging.

De parels onder de artikelen van de Verklaring zijn evenwel de volgende:

— Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrij-

heid, hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in het particuliere leven, zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijs ervan, door de praktische toepassing, door eredienst en het onderhouden van de geboden en voorschriften.

— Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid zonder inmenging een mening, te koesteren en door alle middelen en ongeacht grenzen, inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.

— Aan de ouders komt in de eerste plaats het recht toe, de soort van opvoeding en onderwijs te kiezen, welke aan hun kinderen zal worden gegeven

■ de grove schending

Ook wanneer men maar oppervlakkig de krant leest weet men dat **al** de geciteerde bepalingen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in **alle** volken die onder de knoet van een kommunistische dictatuur zuchten reeds vanaf het moment waarop ze beloofden die te houden, op een schandelijke, soms zelfs ploertige wijze worden geschonden. Daardoor zijn de onder deze tyrannie levende volken soms reeds zover in het moeras van de demoralisering neergedrukt dat ook het allerlaatste vonkje van geestelijk verzet is uitgetrapt en de mensen tot slaven zijn gedemoraliseerd die in het grauwe geestelijke klimaat waarin ze leven maar één angst hebben: in de klauwen van hun beulen te vallen, en één begeerte koesteren: eten, veel drinken en een beetje plezier. Ze beginnen te lijken op de volken van het oude Egypte en Babel, die als het slavenbestand van de goddelijke vorst werden beschouwd en behandeld.

Wij weten — al is het nog maar oppervlakkig — wat het lot is van Letten, Litauers, Joden, Krim-Tartaren en nog vele andere volkeren, die door de Russen het sovjet-paradijs zijn binnen geranseld. En wat daar de trouwe christenen dag in dag uit overkomt. Wie het „voorrecht” had daarover ooggetuigen of slachtoffers te horen weet dat het lijden van deze mensen onvoorstelbaar veel erger is dan wat we er hier van vermoeden.

We hebben de snerpende klacht gehoord van de 1453 moeders die het uitschreeuwden dat hun kinderen te gronde worden gericht en dat honderdduizenden gelovigen geterroriseerd worden door tyrannieke atheïsten met behulp van de geheime staatspolitie en rechtbanken die organen zijn van een door en door corrupte klassejustitie. Wie de moed en de kracht opricht Solzjenitsyns „Een dag uit het leven van Iwan Denisovitsj”, „Kankerparaviljoen”, „In de eerste cirkel” uit te lezen heeft iets geproefd van het satanische van deze terreur.

We lezen bijna dag aan dag over de schandelijke processen waardoor de schurken die in Tsjecho-Slowakije aan de macht kwamen, de mensen die nog een beetje geest en vrijheidszin hebben overgehouden „kalt stellen” — Nee, deze zin neem ik terug. Want Tsjecho-Slowakije is een „bevriende natie” en van de regeerders daarvan mag je alleen maar vriendelijke dingen zeggen. Ik zeg het daarom zo: we lezen dagelijks van de processen die de onpartijdige rechtbanken van de vrije democratische republiek Tsjecho-Slowakije tegen boeven als Huebel, Sabata c.s. aanspannen.¹⁾

Tijdens het schrijven van dit artikel las ik het zo juist verschenen boek van Joroslav Brodsky: **Het land Gamma**.

Brodsky is een wetenschapsman. Vóór 1948, het jaar waarin de Russen met behulp van schavuiten als Gottwald, Novotny en hun bende het prachtige, vrije, democratische Tsjecho-Slowakije van Mazaryk en Benesj tot een kommunistisch concentratiekamp met dwangarbeiders maakten was hij lid van een com-

¹⁾ De bekende Tsjechische publicist Vesely schreef over Husak: Hij „is een pure stalinist, een onmens. Husak heeft zelf ten tijde van het bewind Novotny jaren achtereen gevangen gezeten. De man die steeds weer opnieuw voor zijn vrijlating gestreden heeft is Milian Hübel, die nu zelf onder het bewind van Husak voor zeseneenhalf jaar de gevangenis ingaat. Hij is een intelligente man. Zowel politiek als menselijk de tegenpool van Dubcek. Dubcek was politiek gezien een amateur en een integer mens.

missie ter voorbereiding van een nieuwe schoolwet. Dit vonden de „kameraden” zo'n afschuwelijke misdaad dat zij hem daarvoor tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeelden. In 1968 werd hij in de „Praagse lente” onder Dubcek gerehabiliteerd.

Dit boek beschrijft koel, zakelijk, grimmig de onvoorstelbare schurkenstreken onder welke het Tsjecho-Slowaakse volk — met de korte onderbreking van de „Praagse lente” — nu reeds meer dan een kwart eeuw lijdt. Het is een vreselijk boek. Maar ik raad ieder dringend aan het te lezen. Laat men het evenwel niet 's avonds doen. Want dat kost zeker een nacht van wanhopige woede, zelfverwijt, schaamte over de onverschilligheid waarmee de overgrote massa uit het „vrije Westen” dit alles beleeft of — nog erger — niet eens naar zich laat toekomen.²⁾

■ het utrechtse getuigenis

De processen in Tsjecho-Slowakije en heel het lompe vertrappen van de Rechten van de Mens in het „Oostblok” kwamen nu ook ter sprake op de Utrechtse vergadering van het Centrale Comité.

In heilige toorn had het zich eerst gekeerd tegen Zuid-Afrika. Met vlijmscherpe woorden had het dat land gestriemd, de subsidie aan de guerillabenden die daarin opereren tot een miljoen dollar verhoogd en „kerk en wereld” opgeroepen de investeringen in Zuid-afrikaanse ondernemingen te beëindigen. Er was bij alles wat over Zuid-Afrika gezegd werd geen woord Frans. Het was duidelijk, krachtig, op de man af!

Natuurlijk: er was geen grammetje moed of zelfverloochening nodig om dit te doen. Het Centrale Comité kon bij voorbaat rekenen op het applaus van alle „progressieven” in de „eerste wereld”. Op de hartelijke instemming van de „tweede wereld”, van alle kommunistische landen. Zowel van Rusland met zijn vele koloniën als van China. En natuurlijk ook op de enthousiaste bijval van de „derde wereld”. Hoe dat verder ook zij: het Centrale Comité deed het toch maar.

Maar zoals ik zei: in het debat over het antirassisme, kwam toch ook het schenden van de mensenrechten aan de orde.

Dat deed de Noorse bisschop Stoylen. Hij deed het zeer voorzichtig. Hij sprak over „de uitermate gevoelige kwestie hoe de bezorgdheid over schending van de mensenrechten moet worden geadresseerd.” En naar aanleiding van de processen in Tsjecho-Slowakije vroeg hij: „Waarom zwijgen wij in het openbaar over deze aangelegenheden? Wij moeten oppassen omdat anders de integriteit van de Wereldraad op het spel zou kunnen worden gezet.”

Op deze eenvoudige vraag volgde een ongelofelijk knappe en glasheldere uiteenzetting van de directeur van de commissie voor internationale aangelegenheden!

Deze verklaarde onder andere dat het er bij deze „problematiek” (ik vind dat „problematiek” zo'n mooi, zo'n gewichtig woord) om gaat „hoe de algemene rechtsstandaard zich verhoudt met de culturele, sociaal-economische en politieke patronen van verschillende delen van de wereld.”

Hij wees er voorts op dat het Centraal Comité de vele tekenen van „ontspanning” in Europa verwelkomt. Maar — en nu komt het — „als een representatief en mondiaal (weer zo'n mooi woord) orgaan van christenen wijzen wij er op dat Europese veiligheid en samenwerking gezien moet worden in het kader van de wereldsituatie. Er is een wijdverspreide en begrijpelijke zorg, vooral in de ontwikkelingslanden, dat als het belangrijkste doel van de ontspanning is om een nog

machtiger Europa te krijgen, dit zou kunnen worden gevolgd door nieuwe pogingen tot een verdergaande overheersing van Europa van andere delen van de wereld.”

Heus lezer, dit is er gezegd.

Ik heb het zorgvuldig uit „Trouw” overgeschreven.

Het stond daarin tussen aanhalingstekens. Natuurlijk snapt U er niets van wat dit fraais met de simpele vraag van de Noorse bisschop heeft te maken. Net zo min als ik.

Maar het is desalniettemin toch knap. Talleyrand of Metternich zouden het niet hebben kunnen verbeteren. Bomans zou zeggen: hier heb je nu de grote kunst van niets te zeggen te hebben — of te willen zeggen — en het dan toch te zeggen!

Toen het over Zuid-Afrika ging spraken de Utrechtse „kerkvorsten”, ongehinderd door de ingewikkelde „problematiek” — laat ik dat woord ook eens gebruiken — van revolutie en geweld, op de „toer” van de actiegroepen.

Ten aanzien van de schending der mensenrechten bewogen ze zich helemaal op de „toer” van de diplomatie van het establishment.

Nou ja, pluriformiteit moet er zijn — ook in de kerk.

■ Nikodim spreekt

Maar mijn verhaal is nog niet uit.

In de discussie over het in geding zijnde thema nam namelijk ook Nikodim deel. Dat is de archimandriet van Moskou. Hij is de uitermate getrouwe, om niet te zeggen: serviale uitvoerder van de wil van het Kremlin ten opzichte van de kerk. Hij heeft indertijd op bevel van Moskou na het „boosaardig” optreden van Dubcek in Tsjecho-Slowakije de Praagse vredesconferentie-van-christenen gezuiverd. En ik las in de krant dat ook hij het is die aan Kremlin verslag moet uitbrengen over wat er in Utrecht is uitgesproken.

De interventie van deze kerkvorst, zo schreef „Trouw”, was even kort als mysterieus. En in deze ben ik het volkomen met „Trouw” eens.

Nikodim zei: „Dit zijn vragen die niet iedereen verstaat. Juist in dit geval is het belangrijk niet emotioneel te handelen.”

Met zo'n zin staat feitelijk iedere opponent reeds bij voorbaat schakmat!

De archimandriet ging daarna als volgt verder — en er komt nu iets heel moois!: „De rooms-katholieke kerk heeft in Nederland geen recht om straatprocessies te houden en toch klaagt niemand daarom over een gebrek aan godsdienstvrijheid.”

Met deze zin heeft Nikodim in ieder geval de nederlandse gedelegeerden volledig knock-out geslagen.

Na deze voltrefter wees de Moskouse aartsbisschop op deze zinsnede uit het rapport van de commissie voor internationale aangelegenheden: „Het Centraal Comité moedigt de C.C.I.A. (de zo juist genoemde commissie) aan om naar haar beste oordeel (!) zowel publiek als vertrouwelijk actie te nemen om de toepassing van de mensenrechten te ondersteunen waar deze geweld wordt aangedaan, pogend om alle ideologisch vooroordeel te vermijden (!) en uitgaande van de voornaamste zorg die altijd is het bijstaan van de slachtoffers zelf.”

Het is weer prachtig.

Maar ook doorzichtig!

Het is de bekende vlucht uit een concrete situatie met behulp van een vermaning „in het algemeen”, die niemand echt raakt.

Ik denk dat de Moskouse bazen bijzonder tevreden zullen zijn over hun „muntius”. Want de (Tsjechische, Russische) koe is niet bij de horens gepakt!

En daar ging het om!

De rest is van geen belang.

■ drie slotwoorden

Ik eindig met drie slotwoorden.

Het eerste is van Brodsky.

Hij is een atheïst. Maar hij wijst in zijn boek toch ergens op Christus. Speciaal daarop dat toen Christus gekruisigd werd Pilatus zich bedroefd de handen wuste.

En dan zegt hij het volgende in verband met de inval der Russen in Tsjecho-Slowakije:

„De (Sovjet)ster op de tanks is ook de ster van Pilatus. Hij, de onverschillige, kwam

gisteren met de onverschilligen mee, en vandaag, en in al die andere ontelbare nachten. Pilatus kende het uur waarop ze de Balkan-republieken uitmoordden en hij waste de handen... Hij wist wie Polen in tweeën scheurde, en hij waste zijn handen. Hij wist van de moorden in de Oekraïne, in Hongarije, in Bulgarije, en elke keer waste hij zijn handen. Getroffen door de rachitis, kronkelt hij zich naar links en naar rechts en weer naar links en weer naar rechts, hij mompelt de regels van het koningsspel, die niemand respecteert, hij wordt steeds zeker van het reinigende water, en wast zich de handen, dwangmatig — zelfs op dit uur.”

Ja, Pilatus wast zich de handen ook op dit uur, nu reeksen nobele Tsjechen de gevangenen en de strafkampen ingejaagd, Joden en christenen in Rusland gemaltraiteerd worden en over miljoenen de grauwe ellende van de geestelijke slavernij is gekomen.

Het tweede slotwoord is van dr A. H. van den Heuvel, de toekomstige algemene secretaris van de Ned. Herv. Kerk.

In verband met de bekende brief van Solzjenitsyn schreef deze dat de russische Nobelprijswinnaar er niets van af weet wat het betekent kerk te zijn in een socialistische maatschappij. Vandaar ontbrak er in zijn brief „een verwijzing naar wat de kerken in Oost-Europa aan het communisme hebben te danken.”

Ik wijs er in verband met deze verbijsterende uitspraak er alleen op dat de grote leider van de socialistische partij in het Duitsland van na de oorlog, Kurt Schumacher, de man die jaren lang onder Hitler in een concentratiekamp verbleef en daarna alle schurkenstreken meemaakte waardoor de kommunisten de macht over Duitsland in handen poogden te krijgen, steeds weer verzekerde dat kommunisme niet anders is dan rood gelakt nazisme.

Het derde slotwoord is van een man die ik in dit verband bijna niet durf te noemen, namelijk Dietrich Bonhoeffer. Hij schreef ergens: de onzichtbaarheid der Kerk maakt mij wanhopig. „Men moet nu eindelijk de theologisch gefundeerde terughoudendheid t.o.v. wat de staat doet verbreken — het is toch alles alleen maar angst. Doe uw mond open voor de stommen. Spr. 31:8 — wie weet dat vandaag nog in de Kerk, dat dit het minste is, wat de Schrift in dergelijke tijden van ons vraagt.”

☆☆☆

Post Scriptum. Er is in deze duisternis toch een lichtpunt.

Zeven en dertig Russen hebben namelijk de Tsjechoslowaakse nationale vergadering gevraagd alles te doen om de vrijlating en rehabilitatie te verkrijgen van degenen die in de afgelopen weken in Tsjecho-Slowakije werden veroordeeld wegens „ondermijnende activiteiten”. Deze Russen, er zijn prominente geleerden bij, schrijven dat het uitdelen van plamfetten voor de verkiezingen het uitvoeren was van grondwettige rechten.

De processen, zo gaat hun petitie verder, „deden denken aan de massa-onderdrukking ten tijde van het stalinisme. De sfeer van stalinisme wordt gekarakteriseerd door het organiseren van politieke processen waaraan geen rechtvaardigheid mag worden gegeven, de vage beschuldigingen en een verbod voor buitenlandse journalisten en internationale organisaties en juristen deze te mogen bijwonen.”

En ze durven zelfs dit schrijven: „Wij zijn in het bijzonder verbitterd te hebben ingezien, dat de Sovjet-Unie die met militairen vier jaar geleden Tsjecho-Slowakije is binnengevallen, de volle verantwoordelijkheid draagt voor de huidige situatie daar, met inbegrip van de politieke processen die er thans worden gehouden.”

Wie zich indenkt welk een moed er toe behoort om als Russen dit te schrijven en de geweldige risico's die zij daarmee lopen, beseft te meer hoe weezinwekkend de houding van de Utrechtse vergadering was. Voor de zoveelste maal heeft de „wereld” de „kerk” te schande gemaakt.

²⁾ Brodsky schrijft (p. 210) „De delegatie (van Svoboda, Cernik, Dubcek) kwam terug uit Moskou. Een-en-twintig jaar geleden verklaarde de toenmalige minister van buitenlandse zaken Masaryk — die later vermoord werd, of zich van kant had gemaakt —, op datzelfde vliegveld: „Ik vertrok naar Moskou als minister van een soevereine staat, en keerde terug als Stalin's knecht...”

Niemand heeft opgenomen wat zij nu zeiden bij hun aankomst. Zij kwamen terug, lijkleek en met gebroken gezichten, net als degenen die hun in de straten, in de kerken en op de velden verdedigden.

H. E. S. WOLDRING
AMSTERDAM

Wat vindt van u van de kerkdienst?

Vorige week hebben wij geschreven over de vraag: Wat is er met de kerk aan de hand? De veranderende plaats van de kerken in de samenleving roept veel vragen op.

In de Gereformeerde Kerken neemt het kerkbezoek sterk af. Waarom? Dit is een vraag die velen bezig houdt.

Spreekt de preek de mensen niet meer aan of is de vorm van de kerkdienst afstotend? Doet men misschien andere dingen op zondag?

De uitgeverij Zomer en Keuning in Wageningen heeft deze vragen aan de orde gesteld in een boek, getiteld: Wat vindt u van de kerkdienst? Twaalf mensen zijn uitgenodigd om in dit boek een bijdrage te leveren, hetgeen het tot een interessante publikatie gemaakt heeft. Het gezelschap van schrijvers is zeer heterogeen. Men leest van de gereformeerde prof. G. N. Lammens van de V.U. en van de vrijzinnig-hervormde prof. P. Smits uit Leiden, van de chr. geref. ds R. J. van Pagée en van de gereformeerde bonder ds C. Graafland en anderen.

■ De kerkdienst is vaak vervelend

De kerkdienst neemt in het kerklidmaatschap een belangrijke plaats in. Toch zeggen velen, dat zij er zo weinig aan hebben en dat het hen zo weinig zegt. De middagdiensten zijn in veel kerken slecht bezet en over het algemeen loopt het kerkbezoek in ons land terug.

Is het de kontinu-arbeid in de fabrieken? Bestaat er voor de jeugd minder dwang van de ouders dan vroeger? Is het omdat men de weekends uitgaat of bezoek ontvangt?

De socioloog dr G. Dekker, de eerste schrijver in het genoemde boek zegt openlijk: er is méér aan de hand! Hij noemt een aantal redenen, die stuk voor stuk erg ingewikkeld zijn, maar die ook met elkaar samenhangen en elkaar beïnvloeden en die daarom nog ingewikkelder worden.

Wij leven in een samenleving met veel beroepen en specialisaties. De kerkleden leven in de week in

zeer verschillende „werelden”. De hoeveelheid informatie die men via literatuur en t.v. opdoet is haast niet te overzien. Dit hangt samen met een geestelijke crisis, die in onze tijd vrij algemeen ervaren wordt en die kerkleden ook doormaken.

Gaat men niet meer naar de kerk, omdat men een geestelijke crisis heeft en omdat men het met het geloof niet meer ziet zitten? Of is de geestelijke crisis het gevolg van onbevredigde gevoelens naar aanleiding van kerkbezoek? Er zijn mensen, die zich in de kerkdienst niet meer aangesproken voelen, omdat zij geen aansluiting zien tussen hun leven van alledag en wat zij in de kerk horen.

Men kan nu natuurlijk antwoorden: ja maar Gods Woord is toch voor iedereen? Dit is juist, maar met zo'n algemeen antwoord kan men zich ook van de problemen afmaken. De wijze waarop het Woord verwoord wordt en de wijze waarop de kerkdienst ingericht is, kunnen op het geloofsleven van de mensen belemmerend werken.

De bekende amsterdamse predikant ds Buskus zei eens in een interview, dat hij na zijn emeritaat zelf meer naar preken van anderen luisterde en „mijn grootste bezwaar ertegen is dat ze zo verveelend zijn.”

Dit heeft tot gevolg, dat men tegenwoordig vaak hoort: „Ik ben niet moe gepreekt. Ik ben verkeerd be-preekt en nooit aangesproken! Het hoeft voor mij niet meer...”

Wat moet er dan veranderen in de kerkdienst of in de preek of in beide?

Dr Dekker geeft een nuchter antwoord: Wij helpen elkaar niet „met een iets andere liturgie of met een beetje verandering rondom de preek, óók niet met een beetje discussie na de prediking (...). Juist omdat het om diepingrijpende zaken gaat, behoeft het ons niet te verbazen als sommigen zeggen dat met de experimenten op het gebied van de kerkdienst tot nu toe nog niet zo veel resultaten zijn bereikt...”

Moet de kerkdienst in haar huidige vorm dan maar verdwijnen? De kerkdienst, zegt dr Dekker, lijkt vis noch vlees. Zij moet radikaal op de helling. Maar wat dan? Diskussiegroepen of zo? Hoe het moet zegt deze socioloog niet, maar op de helling moet ze in elk geval wel.

Het lijkt mij ook noodzakelijk dat de kerkdienst onder de loep genomen wordt. Het gaat met de kerkdienst echter niet om een kleinigheid. Wij moeten goed weten waar we het over hebben.

■ Op de helling?

„Wie de kerkdienst aanraakt”, zegt de hervormde prof. H. Jonker uit Utrecht, „raakt het wezen van de Kerk aan. Zonder kerkdienst is de kerk nergens, ze is niet aanwezig, ze is niet.”

Het verschijnsel van de kerkdienst is niet een vanzelfsprekende zaak in onze samenleving. Ja, wij zien elke zondag mensen naar de kerken gaan. Ondanks felle tegenstand gebeurt het ook achter het ijzeren gordijn en in concentratiekampen. Op één of andere manier komen de gelovigen bij elkaar, zoeken zij elkaar op.

Toch is een kerkdienst met een predikant, die het evangelie verkondigt, met een gemeente die zingt, bidt en avondmaal viert, niet gemakkelijk in sociologische begrippen te vatten. Het is fundamenteel onverklaarbaar zelfs. Wij kennen in de samenleving allerlei instellingen, scholen, kantoren, politieke partijen, maar een kerkdienst is een „vreemd element” in dit geheel.

Misschien is de kerkdienst voor veel mensen ook reeds een aanstoot en ergernis geworden. Dat kan. Niet alleen de gekruisigde en opgestane Christus is voor veel mensen een aanstoot. Zij ergeren zich ook aan de plaats en de bijeenkomst waar Hij openlijk wordt verkondigd en vereerd. Dit kan voor mensen die kerkelijk opgevoed zijn, maar die de kerk verlaten, een rol spelen.

Wij moeten er echter goed op bedacht zijn, dat de vormgeving van de kerkdienst bepaald is door een historisch gegroeide situatie. Deze historisch bepaalde vormgeving, waar zo weinig beweging in te krijgen schijnt, wordt door velen als een belemmering ervaren.

Als wij de kerkdienst onder de loep nemen, moeten we goed onderscheiden wat „vorm” en wat „inhoud” is. Wij moeten ons niet met algemene kreten van deze problemen afmaken. Men kan zeggen: de kerkdienst moet blijven zoals zij is, want Gods Woord moet verkondigd worden, of „waar twee of drie in Zijn naam vergaderd zijn...” enz. De wijzen waarop Gods Woord verkondigd wordt en waarop de gemeente bij elkaar komt, kunnen zeer verschillend zijn. Het is een fundamenteel gegeven, dat Gods Woord verkondigd moet worden in deze wereld. Ieder moet dat persoonlijk doen en de gemeente moet in de samenleving dit Licht laten schijnen. De kerkdienst is daarvoor de beste gelegenheid. Een vaste vergaderruimte en vaste tijden zijn de eerste voor-

waarden om het buitenkerkelijken en randkerkelijken mogelijk te maken de Woordverkondiging te horen. Daar komt bij dat de belangstellende in het bezoeken van een kerkdienst zijn anonimiteit moet kunnen handhaven.

Men kan nu natuurlijk zeggen, dat de drempel van de meeste kerkgebouwen door belangstellenden als hoog ervaren wordt. Daar komen we op terug. De kerken moeten in elk geval in publieke Woordverkondiging in de samenleving aanwezig zijn. Daarom is het verschijnsel „kerkdienst” onmisbaar en ook onvervangbaar.

■ De preek te algemeen?

Een bezwaar dat volgens velen aan de kerkdienst kleeft is, dat de preken te algemeen zijn. Niet alleen omdat iedereen zijn eigen problemen heeft, maar de mensen leven tegenwoordig in zo verschillende werelden, dat een predikant onmogelijk iedereen kan aanspreken. Deze mensen pleiten voor bijbelkringen, waarin bepaalde mensen elkaar kunnen vinden.

Uit het bovenstaande bleek, dat een kerkdienst onvervangbaar is. Een kerk verliest zich in onze samenleving, wanneer zij de kerkdienst zou laten schieten en zich zou opsplitsen in groepjes.

Dan krijgen wij een anonieme kerk, die in de samenleving niet of slecht herkenbaar is.

Daarmee wil ik niet over het gesignaleerde probleem heen lopen. De grote verscheidenheid, die er in allerlei opzichten onder gemeentelieden bestaat, heeft op veel plaatsen al aanleiding gegeven tot het vormen van bijbelkringen. Dit geeft de gelovigen de gelegenheid om bepaalde problemen in kleine kring door te spreken. Het lijkt mij een zeer gewenste aanvulling van de kerkdienst.

Ik schreef reeds, dat men op verschillende manieren een kerkdienst kan inrichten. Het gaat niet zo maar om „Gods Woord verkondigen”, maar om: in deze tijd, in deze samenleving met bepaalde kranten en t.v.-programma's Gods Woord verkondigen. Men moet in deze tijd gemeente-zijn.

Daar zit je dan in een kerk.

Er komt in ganzepas een rij mannen binnen in 't zwart. De predikant soms in jacquet of toga. Vroeger, heel vroeger, liep de dorpsdokter ook nog in een pandjesjas. De bovenmeester en de notaris droegen dit kledingstuk ook. 't Is er steeds meer uitgegaan. Tijdens recepties en begrafenissen kleedt men zich nog in 't zwart, maar het wordt steeds minder. Veel kerken houden nog vol.

Vindt men het stijlvol of sierlijk? 't Is gewoon ouderwets en potsierlijk. Ik ben blij 's zondags in een kerk te komen waar de predikant voorgaat in een gewoon kostuum.

In veel kerken zingt men nog psalmen in de oude berijming. D.w.z. een berijming uit 1773.

Daar zit je dan in 1972.

Niet dat elke nieuwe berijming zo goed is, maar waarom is er niet wat meer dynamiek en geloofsleven, dat zich uit in nieuwe psalmen en gezangen? Er zijn soms predikanten en gemeentelieden, die redelijk goed kunnen dichten. Er zijn gaven en talenten in de gemeenten die onbenut blijven. Er bestaan verschillende bundels met goede christelijke liederen. Waarom kan men van tijd tot tijd bij de ingang van de kerk niet een stencil met nieuwe liederen uitdelen? In het Nieuwe Testament lezen we ook, dat de gemeente psalmen, gezangen en geestelijke liederen zingt.

't Gaat niet om de verandering.

Een gewilde verandering moet ergens uit voort komen. Er moet behoefte aan bestaan. Een verandering om de verandering maakt een geforceerde indruk en kan beter achterwege blijven.

't Gaat mij er om dat de dynamiek van het geloven in onze bijeenkomsten zo weinig te merken is. De vastgeroeste gebruiken geven de indruk, dat wij te doen hebben met een gewoonte-christendom en een verkrampd geloofsleven.

Terecht heeft dr Dekker gezegd, dat het op zich zelf niet gaat om een beetje discussie na de preek of om enige liturgische veranderingen — hoewel dit best goed kan zijn — maar het ligt dieper.

Het gaat ten diepste om ons geloofsleven. Niet om het geloof, maar om ons geloven.

In veel kerken heersen verstarde gebruiken, die een kerkdienst onaantrekkelijk maken. Zwarte kleding, oude berijming, vastgeroeste liturgie, formulieren en preken met tweede en derde naamsvormen e.a. geven de kerkdienst iets van een museum. Er zijn natuurlijk mensen, die zeggen geen behoefte te hebben aan een nieuwe op onze kerkdiensten. Maar er zijn mensen die om deze redenen wegblijven. In het beste geval zoeken zij het ergens anders. En de kritische vraag is dan: Waarom? Licht het inderdaad aan ons, omdat wij er te weinig maken?

Het zou best anders kunnen.

Het zou ook veel mooier kunnen.

Goede raad voor bergbeklimmers

„WIE MAG DE BERG DES HEREN BEKLIMMEN?
WIE MAG IN ZIJN HEILIGDOM STAAN?
DIE REIN IS VAN HANDEN EN ZUIVER VAN HART.”

Psalm 24.

Wie zijn vakantie wel eens in Zwitserland heeft doorgebracht, heeft daar de prachtige met sneeuw bedekte bergen kunnen bewonderen.

Bergen, die als het ware uitnodigen tot beklimming.

Het beklimmen van deze bergen is echter niet zonder gevaar.

Wie de bergen beklimt moet in elk geval op twee dingen letten.

Hij moet zorgen voor goed schoeisel en over een prima hart beschikken. Wie daarover niet beschikt, kan beter beneden blijven. Hij zou niet de eerste zijn, die in plaats van de top van de berg, het ziekenhuis bereikt.

Wie mag de bergen intrekken?

Wie goed schoeisel en een gezond hart heeft.

Een soortgelijke raad, of liever een soortgelijke voorwaarde, vinden we ook in de Bijbel.

Psalm 24 spreekt ons ook van een berg, de berg des Heren.

Eigenlijk een merkwaardige psalm. Deze psalm lijkt op de veelkleurige rok van Josef.

Eerst wordt God geprezen als de God van de gehele aarde, de schepper van alle dingen.

In de volgende verzen gaat het om de gemeenschap met die God.

En aan het eind staat een machtige finale, een geweldige oproep:

Heft, poorten, uw hoofden omhoog,
opdat de Koning der ere inga.

In het midden, in het centrum van de psalm, staat de berg.

En die berg staat daar als een groot probleem.

Gevraagd wordt: wie mag omhoog? Want deze berg is de berg des Heren, de heilige berg.

Het is de plaats, waar God zijn volk ontmoet, waar Hij gediend wil worden, waar Hem offers worden gebracht en waar het loflied nooit zwijgt.

De berg des Heren — daar woont Hij zelf.

Als de bergbeklimmer dat bij zichzelf overweegt, wordt zijn tempo langzamer. Immers, wanneer God daar boven woont, is het helemaal niet zo vanzelfsprekend, dat men naar Hem kan opklimmen.

Mag, kan de mens dat wel?

En daar is dan de vraag: wie mag de berg des Heren beklimmen?

Wie mag staan in Zijn heiligdom?

En het antwoord luidt: die rein is van handen en zuiver van hart.

Wanneer wij denken aan de eredienst, die zich in de tempel afspeelde, verwachten wij een ander antwoord.

Niet hij, die een offer brengt, maar hij die reine handen heeft.

Niet hij die ceremoniën verricht, maar hij die zuiver van hart is.

We zullen wel moeten toegeven, dat het veel gemakkelijker is een berg in Zwitserland te beklimmen, dan de berg Sion.

Hebt u reine handen?

Is het u gelukt uw handen rein te houden in een wereld zo vol onreinheid?

Kunt u uw handen in onschuld wassen nu overal sprake is van zedelijke verwildering en het vuil zich overal ophoopt?

Kunt u met reine handen staan, wanneer volken tegen elkaar ten oorlog trekken en wanneer u ook in eigen kring in uw eigen gezin niet in vrede leeft?

Al het water van de oceaan kan niet ongedaan maken, dat onze handen smerig zijn geworden.

En deze handen hebben altijd betrekking op het hart.

Onreine handen hebben te maken met een onrein, onzuiver hart.

En steeds hoger, steeds ontoegankelijker lijkt ons de berg des Heren. Steeds onmogelijker lijken ons de voorwaarden, die de mens moet vervullen om de berg te beklimmen.

Wie zal ooit de top bereiken?

Wie zal ooit zijn naam in het boek op de top van de berg kunnen doen inschrijven?

Wie zal dan zalig worden?

Wie zal ooit God aanschouwen?

In het Nieuwe Testament lezen we, dat Jezus, zittend op een berghelling, zegt: zalig de reinen van hart, want zij zullen God zien.

En daar staan we dan met onze onreine handen en ons onzuiver hart.

En wat doen we dan?

Dan beginnen we te knoeien.

Wie financieel in het slop geraakt is, neemt het niet meer zo nauw met de cijfers van zijn boekhouding.

En een christen, die geen raad weet met bepaalde uitspraken van zijn Heer, neemt het niet meer zo precies met het Evangelie.

Zalig de reinen van hart, zegt Jezus.

En dan zeggen wij: neen, dat is niet mogelijk, dat moet wel een verspreking of een drukfout zijn.

Immers niemand is rein van hart en dus kan ook niemand God zien.

Een heel kleine correctie helpt ons echter uit de nood en wij verbeteren: zalig de gereinigden, de mensen die rein gemaakt zijn door het bloed van Christus.

Hoewel dat ook een grote evangelische waarheid is, is het toch op dit moment een vroom geknoei, waarmee men zich een eigen evangelie maakt en waardoor men met de ene waarheid de andere tot zwijgen brengt.

Wie reine handen heeft en een zuiver hart.

Dat hart kan een stal of een tempel zijn.

En met een stal bedoel ik dan niet de stal van een modelboerderij, maar zoiets als de beruchte Augiasstal, waar de mythologie ons van vertelt.

Een onvoorstelbare opeenhoping van drek en vuilheid.

Die oude geschiedenis zegt, dat Augias, de koning van Elis, een stal had, waarin 3000 koeien waren en deze stal was in 30 jaar niet schoon gemaakt.

Stel u zich dat eens voor.

Onvoorstelbaar.

Aan Hercules gelukte het slechts deze stal te reinigen doordat hij twee rivieren omleidde en ze door de stal liet stromen.

Is uw hart een dergelijke stal?

Zulk een verzamelplaats van afval en rommel?

Of is uw hart een tempel?

En daarmee bedoel ik niet een tempel vol afgodsbeelden, maar een huis, waarin God kan wonen.

Een stal of een tempel?

Rein of onrein?

Als Christus tot zijn discipelen zegt: gij zijt nu rein om het woord, dat Ik tot u gesproken heb, blijf in Mij, gelijk Ik in u, dan is dat de reinheid, dat de discipel het woord van zijn Heer bewaart. Reinheid heeft te maken met het exclusieve, met slechts de **En. Een** ding

willen, een ding doen, door een ding geboeid zijn.

De vloek van het mensenleven is de veelheid.

Daardoor worden de handen onrein en het hart onzuiver.

De veelheid der mogelijkheden: veel vrienden, veel geld, veel bezittingen. En deze vele dingen worden afgoden. En deze afgoden worden demonen, die u tyranniseren. Zo wordt uw hart een rommelzolder, een soort Augiasstal in plaats van een tempel.

Daarom wijst Christus steeds weer op het exclusieve van het koninkrijk Gods.

Hij vergelijkt het rijk van God met een koopman, die veel parels had, maar die, als hij één kostbare parel gevonden heeft, alle anderen verkoopt om die kostbare te kopen.

Een rein, een zuiver hart betekent eigenlijk: ge zult u geen andere goden naast Mij nemen. Wie andere goden heeft, kan de berg des Heren niet beklimmen.

Hij behoort daar niet.

Wie rein van hart is, zal God zien, op Zijn berg staan, Zijn heilige stad binnengaan.

Wie mag de berg des Heren beklimmen?

Wie reine handen heeft en een zuiver hart.

Iemand die zegt: één ding zoek ik, één ding heb ik van de Here gebeden, één ding is nodig.

De dichter zingt: verenig mijn hart om Uw naam te vrezen.

Dat is de echte levensharmonie. Dan springt men niet van het een op het ander.

Dat is rein en zuiver: houd mijn hart bij de Ene.

Concentreer mijn hart op dat ene en geef mij één richting: de vrees van Uw naam.

Hebt u God wel eens gezien?

Neen, zegt Johannes, niemand heeft ooit God gezien.

Mozes heeft erom gebeden, maar het zou zijn ondergang betekend hebben.

Hij wilde de goddelijke t.v. zien, maar hij mocht slechts de goddelijke radio horen.

Toon mij Uw heerlijkheid. Hij zou het niet hebben kunnen verdragen.

Hebt u God nooit gezien?

Maar Jezus zegt: wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien.

De berg des Heren is op geen enkele landkaart te vinden.

Maar wie hem zoekt, zal hem vinden. Ook hier.

Want hij staat op de landkaart van het geloof, die niet slechts onze gids is, maar ook de weg naar boven.

Wanneer u in Zwitserland een berg wilt beklimmen — één raad: goede schoenen en een gezond hart.

Wanneer u de berg des Heren wilt beklimmen — één ding: reine handen en een zuiver hart.

In de kerk van Unterseen in Zwitserland wordt in de vakantieweken elke zondag om 6 uur een kerkdienst in het nederlands gehouden. Voorganger is de plaatselijke predikant ds J. C. Remijn, die vroeger hervormd predikant in Nederland was. Elke zondag is de kerk tjokvol met nederlandse vakantiegangers, leden van verschillende kerken. Alleen de vrijgemaakt geref. (binnen verband) houden apart bijeenkomsten. Het bovenstaande artikel is een beknopte weergave van een der preken van ds Remijn. Uiteraard is de samenvatting voor mijn rekening.

J. MEULINK

oude Keltische GEBEDEN

Onder kerkmensen kom je soms mensen tegen, die „de gave van het gebed bezitten”, zoals dat heet. Wat daaronder verstaan moet worden is niet altijd even duidelijk voor elke Bijbellezer. Want wel komen in de Bijbel schone gebeden voor (van de Heiland zelf, van Salomo bij de tempelwijding en andere) maar dan is de schoonheid toch eerst of geheel de schoonheid van het spreken-met-God; en niet het uitspreken van welgeschapen volzinnen. Terwijl „de gave van het gebed” dezelfde dingen wel eens in omgekeerde volgorde schijnt te plaats. Maar laat dit rusten.

Op het eilandje Iona (spreek uit: Aaiena) kocht ik in de herbouwde abdij enkele kaarten met oeroude overgeleverde Keltische gebeden. Het zijn gebeden, die de eeuwen door zijn overgenomen en tot God opgezonden. Gebeden die schoon mogen heten, niet om hun vorm maar zeker om hun inhoud.

Het eerste is van Sint Patrick (385-461) die wel de apostel van Ierland is geheten. Hij moet het volgende gebed hebben opgeschreven en aan zijn leerlingen geleerd; een roep uit de diepte — en tegelijk een jubel van geloofshoogten:

*Nu vandaag,
in dit gevaarlijke uur
plaats ik:*

*heel de hemel met zijn macht
en de zon met haar licht
en de sneeuw met haar
blankheid
en het vuur met zijn hitte
en de bliksem met zijn
snelle wraak
en de stromen die snel
hun weg zoeken,*

*en de zee met zijn diepten
en de rotsen met hun steilten
en de aarde met zijn machten,*

*die alle plaats ik
door de hulp en de genade
van God almachtig
tussen mij en de machten
der duisternis!*

Ja, daar kijkt u van op, nietwaar? Denk eens aan een geloof als een mosterdzaadje en aan een berg die in zee wordt gezet. Dit gebed heeft ergens iets van een bezweringsformule. Zeker. Het is opgeschreven en geleerd aan heidenen, die hun religieuze vormen nog niet los konden laten, maar die hun geloof en vertrouwen op de Schepper van hemel en aarde moesten leren stellen. Het aanknopingspunt van deze apostel is: hun eerbied voor de natuurmachten. De antithese is: dat wij in naam van God, met zijn hulp en door zijn genade, over al die geschapen grootheden mogen heersen. En de triomf van het christendom is: dat op deze wijze alle machten der duisternis worden weerstaan!

Het tweede gebed wordt toegeschreven aan Columba (521-597). Deze Columba was een Iers zendeling, die wel de apostel van Schotland wordt genoemd. Hij bracht daar een Keltische vorm van christendom: een vorm waarin heidense overlevering en Evangelie nog onevenwichtig tegenover elkaar staan. Dat wordt getypeerd in het zogenaamde Iona-cross, het kruis dat zowel de vier armen van het latijnse kruis biedt als het oudheidse zonnerad. Dat Iona-cross komt u in Schotland overal tegen: als souvenir en als grafsteen, als versiering en als herkenningsteken. Zelfs in Zuid-Engeland trof ik het op een begraafplaats aan.

Aan deze apostel Columba is dan het volgende gebed toegeschreven:

*Almachtige Vader, Zoon en
Heilige Geest,
eeuwige, altijd gezegende, genadige God,*

*sta mij, de minste der heiligen, sta mij toe
dat ik een deur mag bewaken
in Uw paradijs:
dat ik de kleinste deur mag bewaken,
de laatste deur, de donkerste,
koudste deur,
de minst gebruikte deur,
de krakerigste deur.*

*Als het maar in Uw huis mag zijn,
o God!
Als het maar mag zijn, dat ik Uw glorie
van verre kan zien,
en dat ik Uw stem hoor, o God!
En mag weten dat ik bij U ben,
bij U o God!*

Uit zo'n kinderlijk gebed spreekt toch grote kracht, niet? De vurige wens om in Gods woning een dorpelwachter te mogen zijn (en dan de minste) is toch wel een nederige wens. En evenals in het vorige gebed komt het woord *genade* ook hier voor.

U zult zeggen: maar het christelijk bewustzijn stond nog niet op een hoge trap. Akkoord. Maar wat zei Paulus? Die vertelde aan heidenen, dat zij de „onbekende God” (en hij maakte daar van: de God van Israël) „niet kennende dienden”. Hij haalde hen met listigheid over de drempel van het christelijk geloof, moduleerde hun heidens bijgeloof tot algemeen ongetwijfeld christelijk geloof — en zette hen toen voor de konsekwenties.

—o—

Nu, zo is de aangrijpende Rune van het Turf-vuur: een bezweringsformule, wellicht groepsgewijs of in refrein uitgesproken, sprekend van angst om de gevaren van de duisternis — smekend om bescherming.

Boven de Rune van het Turf-vuur staat:

*de eerste laag turven is gelegd
in de naam van de God des levens,
de tweede in de naam van de God
des vredes,
de derde in de naam van de God
der genade.*

Dan volgt dit oude gebed van turfstekers, rond hun kampvuur, sterk als een bezwering, roerend als kindergestamel:

*Heilige Drieëenheid,
(sta ons bij)
om te redden,
te beschermen,
te omringen:*

*ons hart
ons huis
ons gezin.*

*Deze avond,
deze nacht;
o — deze avond,
deze nacht.
En elke nacht,
elke, elke nacht.*

Amen.

—o—

Tenslotte een gebed uit de 15e eeuw van een onbekende bidder:

*God zij in mijn hoofd
en in mijn verstaan;*

*God zij in mijn ogen
en in mijn zien;*

*God zij in mijn mond
en in mijn spreken;*

*God zij in mijn hart
en in mijn denken;*

*God zij bij mijn einde
en bij mijn vertrek.*

Als u dit gebed aandachtig hebt gelezen en op u laten inwerken, komen er enkele opmerkingen bij u boven. Een daarvan: bij hoofd wordt „verstaan” geschreven; bij hart staat „denken”. Dat is opvallend. Wij zijn gewend ons hoofd als de zetel van ons denken te beschouwen; ons hart eerder als centrum van ons gevoelsleven, ook van onze wil. Dat wordt hier in dit gebed dus anders gesteld.

Boekbespreking

Dr J. Bosch, **Reinaert-Perspectief**.
J. H. Kok N.V., Kampen 1972. f 4,75.

Onze oud-redacteur prof. dr J. Bosch sprak bij zijn ambtsaanvaarding aan de V.U. een inaugurele rede uit onder de titel „Reinaert-Perspectief”.

Op de omslag staat: „De Reinaert-studie vertoont na 1950 een kaleidoscopisch beeld van visies. Oude vraagstellingen zijn verjaard; nieuwe nog niet geïntegreerd. Voor het eerst richt de interpretatie zich op de tekst als geheel. Er is een duidelijke verbreding van perspectief, zowel literair-historisch als literair-theoretisch.

De verschillende visies zijn daarbij zo controversieel dat een onderzoek naar de gronden van de vosseljacht gedurende de laatste twintig jaar bijzonder aantrekkelijk en boeiend blijkt.

Daarvoor is het nodig in de tekst een punt te kiezen waar dit controversieel karakter het

Ten onrechte? Laten we eens nadenken. Wanneer wij iets zo vaak hebben geleerd of gehoord dat wij het kunnen nazeggen — hebben wij het „uit het hoofd geleerd”. Maar wat zegt de Engelsman? Die spreekt niet van een kennen „uit het hoofd” — maar van een kennen by heart, uit het hart. Dat is toch merkwaardig, niet? Dan de Fransman. Die doet het zelfde: apprendre par coeur = door het hart leren.

De duitse taal daarentegen gaat nog verder dan wij en spreekt van auswendig lernen, of (zoals ook wij helaas wel zeggen:) van buiten leren. Dat is niet wijs gezegd. We leren iets niet van buiten — maar van binnen. Niet uit het hoofd — maar door het hart moet onze kennis zijn gegaan. Willen we er „weet van hebben”.

Welnu, dat zegt ook dit gebed. Het wijst op ons hoofd, dat door logisch denken de dingen verstaat; maar ook op het hart, waar (als bij Maria) de belangrijkste dingen worden overlegd. En als wij veel acht geslagen hebben op wat ons wordt voorgezet in dit leven, bekomen wij een „wijs hart”; dan nemen wij dit leven „ter harte”. Uit het hart, zegt de Bijbel, zijn alle levensuitingen. Als God in ons hart wil wonen, zullen wij steeds bedenken wat goed is, wat lieflijk is en wat wel luidt. Zo lang dit hart klopt.

—o—

Dit waren zo maar een paar vakantiedachten. Vergeef me, wanneer ze onbelangrijk zijn. Voor mij is elke vakantie: de wereld, de mede-mens, het leven, de God des levens, van een andere kant leren kennen. En als we die ervaringen niet opdoen — vraag ik me af of onze vakantieuitkering wel goed besteed is. Maar ik kan het mis hebben.

duidelijkst spreekt. Als zodanig wijzen zich als vanzelf de Cuwaert-passages, gecentreerd rond de biecht van de haas aangaande Kriekput.

De interpretaties van Hellinga, Arendt en Heeroma zijn typerend voor hun uitgangspunt en methode. Verder onderzoek zal, verbreed door samenwerking van verschillende disciplines en verdiept door wijsgerige bezinning op de grondvragen van de hermeneutische, moeten leiden tot een nieuwe waardering van het literair kunstwerk dat de Reinaert bij uitstek is.”

De Prisma-Lectuur-Voorlichting schreef hierover in haar recensie onder meer: „Naast het tekstgedeelte bevat deze rede een uiterst waardevolle bibliografie, waarin monografieën en artikelen van na 1945 zijn opgenomen, die handelen over het dierenepos, de Ecbasis Captivi, de Ysengrimus, de Roman de Renart, de Reinhart Fuchs, de Reinaert I, II en III en de Reynardus Vulpus”.

Het zou mij niet passen, deze rede te bespreken. Niet om haar literaire kwaliteiten (ik ben geen litterator); niet om de jachtaspecten (het gaat hier namelijk om de wijsgerige jacht op de geheimen achter de vos Reynaerde); en niet om de natuurfilosofische zijden van dit onderwerp (ik ben slechts natuurminnaar). Daarom zij dit belangwekkende stuk slechts aangekondigd en in uw aandacht aanbevolen.

D. W. L. Milo

Persschouw

■ De bekeerde herbergier

De redacteur van het Friesch Dagblad heeft o.a. de gave om schitterende ballonnetjes waaraan zich de grote massa met open mond vergaapt een prikje te geven met als gevolg dat er niets anders dan een ongelijk vodge van overblijft.

Deze week deed hij dat op een mordante manier.

Hier volgt het verhaal.

Ieder kommentaar erop verzwakt het effect ervan.

Er was eens een herbergier, die bekeerd werd. Zijn geweten verbood hem om nog verder zijn brood te verdienen bij de tapkast. Daarom besloot hij zijn zaak te verkopen. „Voor de meestbiedende te koop, wegens bekering van de eigenaar, een goed beklante en een behoorlijke boterham opleverende herberg, met vergunning, en met veel stamgasten”. De meestbiedende heeft de zaak gekocht en de affaire voortgezet.

De Wereldraad van Kerken is eigenaar van een pak aandelen van verschillende kapitalistische ondernemingen, die overal in de wereld winst proberen te maken. Ook in Zuid-Afrika. Zij hebben er dochterondernemingen, of in elk geval doen zij er zaken. Er zijn b.v. scheepswerven, die schepen bouwen voor Zuid-Afrika. Er zijn fabrieken die machines leveren. Er zijn handelsondernemingen, die er een filiaal hebben. De Wereldraad gaat nu zijn gehele pak aandelen sorteren en onder deskundige voorlichting uitmaken, welke aandelen hij niet langer kan houden, ongeacht het dividend, dat hij tot nu toe jaarlijks incasseerde. Hoe de Wereldraad aan die aandelen komt, weten wij niet. Wij wisten niet, dat hij een soort beleggingsmaatschappij was of in elk geval een aandeelhouder in diverse on-

dernemingen. Het moet nog al wat om het lijf hebben, want anders ga je er in een grote vergadering niet uren over debatteren. Dat doe je niet over een paar onnozele aandelen van de Scheepvaartunie, die je op de beurs kunt kopen voor b.v. 130 gulden per stuk. Volgens Het Handelsblad gaat het dan ook om de verkoop van aandelen ter waarde van **drie miljoen gulden!!** Dit enorme bedrag had de Wereldraad tot nu toe belegd in aandelen van ondernemingen die zaken in Zuid-Afrika doen.

De Wereldraad heeft nu besloten, al die aandelen te verkopen. Te koop, tegen beurskoers, aandelen in verschillende maatschappijen. Verkoper heeft gewetensbezwaren, om op die aandelen nog langer dividend te ontvangen.

Het besluit **tot verkoop** heeft natuurlijk alleen zin, **als de verkoper er van uitgaat, dat anderen géén bezwaar hebben, deze aandelen te bezitten en er dividend van te genieten.**

De herbergier, van wie hierboven sprake was, heeft een manifest gericht tot zijn vroegere bedrijfsgegoten, om ook af te zien van verdere winsten uit een zaak met veel stamgasten, en dus ook over te gaan tot verkoop van hun zaak. Verkoop uiteraard aan iemand, die er geen been in ziet, om de zaak voort te zetten.

De Wereldraad van Kerken heeft alle aangesloten kerken opgewekt, haar aandelenbezit te controleren en ook alle aandelen in ondernemingen die wat in Zuid-Afrika verdienen, te verkopen. Aan kopers die er géén been in zien, zulke aandelen te bezitten en de dividendbewijzen te verzilveren.

Het verhaal is nog niet uit. Er was ook een herbergier, die verkeerd werd en het anders deed. Hij verkocht zijn zaak niet. Hij spijkerde de luiken dicht. Hij plakte er een papier op: wegens bekering van de kastelein is deze zaak gesloten en wordt er geen borrel meer verkocht. De vergunning is verbrand en de zaak is niet te koop. Want ik zou het niet kunnen aanzien, dat een ander winst maakte uit een onderneming die ik om des gewetens wille de rug heb toegekeerd.

Nu is het verhaal uit.

Er is geen verdere parallel.

KERKNIEUWS

Soemba-Borneo (13) — „Ernstige hongersnood op Soemba” — een krantekop in „Trouw” van eind april jl. Na overleg met het bestuur van S.O.S. besloten we af te wachten tot ds Goossens ons over de voedselvoorziening zou informeren.

Nu gaat dat niet zo snel; de postverbinding is wel redelijk, maar soms doen brieven er wel een maand over vóór zij op ons adres besteld worden.

Overigens, een hongersnood komt ook maar niet zo opeens uit de lucht vallen. Je kunt een mis-ogst toch zeker wel tijdig onderkennen. Gelukkig, dat we niets bijzonders hebben gedaan. „Want (zo schreef ds G. onlangs) juist op de dag van ontvangst van het krantenknipsel kwam mevr. Tanahomba me vragen of we nog wel door moesten gaan met het aankopen van rijst en mais, omdat al onze kisten, waarin we dat voedsel bewaren, al overvol waren”. En hij schrijft er dan uitvoerig over, hoeveel voedsel te koop wordt aangeboden tegen redelijke prijzen. In de toko's van Waingapoe (de havenplaats) is ook volop te verkrijgen en de chinezen daar hamsteren helemaal nog niet.

Nu moeten we ook weer niet denken, dat er helemaal geen zorg zou zijn. Want de Soembanees leeft van de éne dag op de andere. Vandaag heeft hij wat, morgen zien we wel weer. Wie dan leeft, wie dan zorgt!

Je merkt uit de verhalen van ds G. zo duidelijk, dat het aan échte wijsheid ontbreekt, aan zorg. Je zou zeggen: was het Spreukenboek maar werkelijkheid in het leven van de bevolking geworden. Wat leert de HERE ons daarin toch duidelijk hoe we in het leven mogen staan, vertrouwend op Hem en aan het werk! (b.v. 6 : 6 e.v.).

Intrede ds D. K. Smit — Na een periode van ruim drie jaar mocht de Geref. Kerk van Vlaardingen weer een eigen predikant in haar midden ontvangen. Op zondagavond 13 augustus jl. deed ds D. K. Smit zijn intrede als predikant van deze gemeente. Hij bediende daarbij het Woord Gods uit Romeinen 12 : 1 en 2.

Na deze dienst, welke o.a. werd bijgewoond door Wethouder A. P. Weeda namens het Gemeentebestuur, afgevaardigden van zusterkerken, van de Chr. Ger. Kerken en van de Rem. Geref. Gem. (waar het Kerkgebouw van gehuurd wordt) werd ds Smit toegesproken door de praeses van de kerkeraad, br H. L. H. van Baars, Wethouder Weeda, ds Mogré en ds Smelik.

In de morgendienst was ds Smit bevestigd door ds H. Bax van Zwartsluis met een preek over Jeremia 1 : 11 en 12.

Hierdoor heeft ds Smit, die voordien leraar was aan de Christ. Scholengemeenschap te Emmeloord, weer een eigen gemeente.

Amersfoort — Met dankbaarheid kan worden vermeld dat ook te Amersfoort thans Woorddiensten worden belegd.

Deze worden gehouden in de aula van het Corderius Lyceum aan de Ganskuyt; aanvangstijden 9.30 en 17.00 uur.

Het ligt in de bedoeling om zo mogelijk op korte termijn tot instituering te komen en plaatselijke activiteiten te ontplooiën.

Dankbaar voor de vele hulp die we reeds mochten ontvangen, vertrouwen wij dat ook de landelijke kerkeraden ons hun hulp en medewerking niet zullen onthouden.

Waar Amersfoort een garnizoenstad is en ook vele verpleeginrichtingen kent, zouden wij het op prijs stellen indien u de brs en zrs die uit hoofde hiervan in Amersfoort moeten verblijven hierop speciaal wilt attenderen en ons nader bericht te zenden, zodat wij met hen in contact kunnen komen om hen hartelijk te ontvangen.

Verzoeken voorts eventuele attestaties te zenden aan het onderstaand contact-adres: Mw. H. J. de Hoop-Sikkens, Anna Paulownalaan 5, Leusden-Zuid. Tel. 03490-19790.

ADRESSEN

Barendrecht: Adres predikant: Ds K. C. Smouter, Wilhelminastraat 43, Barendrecht, tel. 01806-5764.

Zalk en Veecaten. Scriba: W. ten Hove, Stuurmansweg 12, 's-Heerenbroek, post Zwolle, tel. 05205-272.

IJsselmuiden. Scriba: J. T. Buist, Holtzendastraat 26, IJsselmuiden.

Vlaardingen. Adres predikant: Ds D. K. Smit, Arnold Hoogvlietstraat 6c, Vlaardingen, tel. 010-349675. Adres scriba: D. Smits, Koekestraat 25, Vlaardingen, tel. 010-355261.

LANDELIJKE VROUWENKONTAKTDAG TE UTRECHT

Zaterdag 9 september is het dan zo ver dat we onze vrouwenkontaktdag zullen houden.

We hopen dat veel vrouwen deze datum al hebben vrij gehouden om naar Utrecht te komen.

Ds F. v. Deursen uit Haarlem zal voor ons spreken. De titel van het onderwerp is: „Bent u al met de Geest gedoopt?”

Er is ruimschoots gelegenheid om schriftelijk vragen te stellen die dan 's middags beantwoord worden.

De Jaarbeurcongreszaal, waar deze kontaktdag wordt gehouden, is aan de achterkant van het station en gemakkelijk te vinden door de borden op het perron met het opschrift: „Jaarbeurcongreszaal” te volgen. Deze zaal is te bereiken via een overdekte voetgangers-traverse. Voor auto's is parkeergelegenheid aan de zijde van de Croeselaan.

De zaal is open om 9.30 uur; we beginnen om 10.15 uur.

De entreprijs bedraagt f 3,—. De kosten van een lunchpakket zijn f 5,85, met koffie f 6,85.

In tegenstelling met de eerste berichten kan nu worden meegedeeld, dat er ook gelegenheid is om meegebrachte boterhammen op te eten in de foyer.

Voor het gebruiken van een lunchpakket is een zaaltje met bediening gereserveerd.

U kunt zich nog opgeven voor een lunchpakket tot en met maandag 4 september bij één van de volgende adressen:

Mevr. V. Bos-Bakker, Livinstonelaan 269, tel. 885516; Mevr. F. H. Geuzebroek-Kuyt, Julianaaweg 248, tel. 880607; Mevr. F. Lakerveld-Vos, Linnaeuslaan 65, tel. 712943; Mevr. C. Visser-Schoof, J. W. Frisostr. 30, tel. 513087.

We hopen dat het een fijne dag zal worden, waarop we met elkaar gemeenschap kunnen oefenen. Als we ons één weten in Christus en mét en vóór elkaar bidden, veel zingen en luisteren naar muziek en zang, dan kan het niet anders of het wordt een blijde dag.

Tot ziens in de Domstad!

PERSCOMMUNIQUE

De Reformatorische Bijbelschool, waarin samenwerken mensen uit de „Gereformeerde Gezindte” — een hoopvolle samenwerking — is nu zover gekomen met haar voorbereidingen, dat de lessen kunnen aanvangen.

Haar leerlingen begeren in de Kerken te gaan dienen in enigerlei vorm van werk, waar dat mogelijk is. Bijvoorbeeld jeugdleiders, leiders in Evangelisatie-arbeid, hulp bij de catechese enz.

Nu voldoende leerlingen zich opgaven zullen de lessen D.V. aanvangen op 13 september a.s. Daaraan vooraf zal een samenkomst van ouders, leerlingen en belangstellende gemeenteleden op dinsdag 12 september a.s. 's avonds om 8 uur, in de Kerk van de Protestantenvond, Kerkweg in Zeist plaatsvinden.

Tot de vaste docenten behoren: o.a. Dr M. J. Arntzen, Ds W. C. v. d. Brink, Ds K. Holwerda, Drs C. Fieren, Dr E. Masselink, Ds R. J. v. d. Hoef, Ds W. G. Visser.

Voorts zullen bepaalde docenten gastlessen geven over hun vak.

Wij hopen op hartelijke belangstelling uit brede kring.

Voor het bestuur:
G. van Oord (voorz.) Zeist.
Ds W. C. v. d. Brink (secr.),
Tjalk 11, Nieuw Loosdrecht.

Redactieleden

Ds H. Amelink, Drs H. de Jong,
D. W. L. Milo, Prof. C. Veenhof,
Ds G. Visee, Drs H. E. S. Woldring.

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink, Waal 5, Langerak
(Z.-H.), tel 0 1843 - 232.

Gereformeerde Persvereniging „Opbouw”

secretaris-penningmeester: W. Kaper, van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Tel. 0 30 - 711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan
220, Zeist. Tel. 0 3404 - 12452.

Abonnementenprijs

f 15,— per jaar (bij vooruitbetaling).

Advertentieprijs ... 25 ct per mm.
Familieberichten ... 20 ct per mm.

Aan de lezers van „Opbouw”
maak ik bekend, dat ik sedert kort

ERKEND BOEKVERKOPER

ben en gaarne Uw bestellingen
zo snel mogelijk wil uitvoeren,

Reformatorische lectuur van
diverse uitgevers. Uiteraard
ook: **Bijbels, psalmboeken,**
enz.

U kunt desverlangd ook direct bij de
uitgevers bestellen met vermelding via

BOEKHANDEL KOPPENAAAL NUNSPEET

Even een briefkaart of telefoontje en
ik zorg voor de rest.

Gaarne tot Uw dienst.

J. Koppenaar,
Lupineweg 32, Nuspeet
Telefoon 0 3412 - 3424

Geref. Kleuterschool Vrijgemaakt
(buiten verband)
Spireastraat 1, Wezep

Het bestuur vraagt per 1 december 1972

EEN ONDERWIJZERES

Hoofdakte A en B vereist.

Soll. te richten aan de secretaris
van bovengenoemde school, p/a
dhr. G. Boer, Waterloopweg 5,
Wezep. Tel. 2044.

Plaats uw familieberichten in dit blad.

DE TOESTAND DER DODEN

door

H. W. den Haring

Wat betekent de dood voor een Christen?
Met een aparte behandeling over de

WEDEROPSTANDING DES VLESES

Uitgave Comité tot verbr. van de Waarheid
der Schriften. Rotterdam. Giro 346974.

Tel. (010) 285076

Prijs f 3,25